

De dochter uit Parijs

Kristin Harmel bij Boekrij:

*Als we elkaar terugzien
Ik wist het al
Jij kan me helpen
Zolang er sterren aan de hemel staan
Een dichtbij verleden
Het boek van verloren namen
Hier ben je veilig
De dochter uit Parijs*

Kristin Harmel

De dochter uit Parijs

Twee moeders, twee dochters. Parijs in oorlogstijd:
een bombardement scheidt twee families voorgoed.

Vertaald door Carolien Metaal

ISBN 978-90-225-9944-0

ISBN 978-94-023-2151-7 (e-book)

ISBN 978-90-528-6599-7 (audio)

NUR 302

Oorspronkelijke titel: *The Paris Daughter*

Vertaling: Carolien Metaal

Omslagontwerp: DPS Design & Prepress Studio, Amsterdam

Omslagbeeld: © Trevillion

Zetwerk: Mat-Zet bv, Huizen

© 2023 Kristin Harmel Lietz

© 2023 Nederlandse vertaling Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam

Gepubliceerd in overeenstemming met de auteur en c/o baror international, inc., Armonk, New York, vs.

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor mijn moeder Carol en mijn zoon Noah, door wie ik de intense en eindeloze vreugde van de band tussen moeder en kind heb leren kennen – de meeste complexe en tegelijkertijd op de een of andere manier de eenvoudigste liefde op aarde.

DEEL 1

Moederschap: alle liefde begint en eindigt daar.

ROBERT BROWNING

1

September 1939

Hoewel de zomer nog treuzelde, had de lucht die ochtend iets knisperigs en klopte het najaar al op de deur toen Elise Le-Clair zich naar de westkant van Parijs haastte. Normaal gesproken hield ze van de zomer, mocht die wat haar betreft eeuwig duren, maar dit jaar was dat anders, want over vier maanden zou de baby er al zijn en veranderde alles. Dat moest wel, toch? Ze liep het schaduwrijke Bois de Boulogne in en omvatte haar buik.

Boven haar hoofd vormden kastanjes, eiken en ceders een boogvormig bladerdak dat geleidelijk aan de zon buitenhield, terwijl ze via het ene slingerende pad naar het andere dieper het park in liep. Over heel Parijs strekte zich weliswaar hetzelfde hemelgewelf uit, maar onder dit gedeelte daarvan was Elise simpelweg zichzelf, geen vrouw die werd bepaald door haar buurt, haar stand of haar echtgenoot.

Toen ze vier jaar geleden met Olivier trouwde, had ze zich niet gerealiseerd dat ze steeds onzichtbaarder zou worden naarmate ze langer aan zijn zijde vertoefde. Ze hadden elkaar begin 1935 in New York ontmoet en ze was geïmponneerd geweest door zijn ongepolijste talent – hij deed dingen met penseelstreken waarvan de meeste kunstenaars alleen maar konden dromen. Hij was toen ne-

genentwintig en zij drieëntwintig, en het was het jaar dat hij voor het eerst in alle tijdschriften opdook. *Art Digest* had hem 'de nieuwe grote kunstenaar uit Europa' genoemd, *Collier's* dichtte hem 'de toets van Picasso en het uiterlijk van Clark Gable' toe en zelfs *The New York Times* had hem uitgeroepen tot 'een nieuwe Monet', wat niet helemaal terecht was, want zijn stijl leek niet op die van de Franse meester. Maar het punt was duidelijk. Hij was de rijzende ster van de kunstwereld en toen hij zijn blik op Elise liet vallen, had ze haar ogen niet van hem af kunnen houden.

Ze was zelf ook kunstenaar, althans, dat wilde ze zijn. Ze vond het heerlijk om te tekenen, hield van schilderen, maar haar ware passie lag bij het beeldhouwen. Haar ouders waren gestorven toen ze negentien was en hadden haar verloren en stuurlaars achtergelaten. Olivier had haar het houvast van een ander leven geboden. Sterker nog, hij was de eerste geweest die haar kennis had laten maken met hout als alternatief voor klei. Met een hamer en een beitel kon ze haar verdriet afregeren, had hij tegen haar gezegd. En hij had gelijk gehad. Toen hij haar twee maanden later ten huwelijk vroeg, had ze dankbaar en vol ongeloof gereageerd: wilde Olivier LeClair met háár trouwen?

Alleen had ze in de jaren daarna ontdekt dat het huwelijk een samenwerkingsverband zou moeten zijn en niet een oefening in afgoderij, en hoe beter ze de Olivier leerde kennen die voor de buitenwereld verborgen bleef – degene die snurkte in zijn slaap, te veel whisky dronk en woedend doeken aan stukken sneed als de beelden in zijn hoofd niet overeenkwamen met wat hij had geschilderd –, hoe meer hij van zijn voetstuk gleet. Op den duur was ze echter net zoveel van hem gaan houden vanwege zijn somberte als vanwege het licht dat hij soms opeens uitstraalde waardoor al het andere in zijn wereld aan het zicht onttrokken werd.

Het probleem was dat Olivier helemaal geen partner leek te willen hebben. Ze had gedacht dat hij in haar een ontluikend ta-

lent had gezien, een kunstenaarsoog. Maar achteraf zie je alles veel duidelijker en nu leek hij alleen op zoek te zijn geweest naar een bekwame assistent. En dus was de sfeer in huis gespannen geworden, uitte hij vaker kritiek op haar beeldhouwwerken en waren zijn opgetrokken wenkbrauwen met betrekking tot haar kunst onverhulder. Zelfs nu zijn kind in haar buik groeide en haar vorm van binnenuit veranderde, voelde ze zich ingesnoerd door haar huwelijk met hem, verstikt omdat er maar een klein beetje zuurstof voor haar overbleef in hun grote woning op de vijfde verdieping in Parijs' hippe *seizième arrondissement*.

Dat was de reden waarom ze, zoals zo vaak, naar het park was gegaan dat overliep in de westelijke buitenwijken van Parijs. Hier, waar niemand haar kende als de vrouw van Olivier LeClair, voelde ze hoe de knopen in de veters van het korset langzaam losser werden en gingen haar vingertoppen jeuken om weer hout te gaan snijden. Maar zodra ze dan hun appartement binnenkwam, hield die aandrang op en trok de creatieve geest in haar zich terug.

Maar de baby. De baby zou alles veranderen. De zwangerschap was niet gepland geweest, maar Olivier had het nieuws omarmd met een enthousiasme dat Elise niet had verwacht. 'O, Elise, hij wordt volmaakt,' had hij gezegd toen ze het hem vertelde. Zijn ogen hadden geglansd van de tranen. 'Het beste van jou en mij. Iemand die ons erfo goed kan voortzetten.'

Ze plofte op een bankje langs een van de wandelpaden. Haar gewrichten waren vandaag pijnlijker dan anders; de baby was verschoven en drukte op haar bekken. Ze boog voorover om haar schetsboek en een Conté-krijtje uit haar handtas te pakken, maar toen ze weer overeind kwam, voelde ze een scherpe pijnscheut in haar rechterzij, onder haar ribben. Die was echter meteen weer verdwenen. Ze haalde diep adem en begon het roodborstje op de tak boven haar te schetsen. Het vogeltje was zo druk bezig met het bouwen van een nest dat het geen oog voor haar had.

Haar schetsen zagen er altijd een beetje gek uit, zelfs in haar eigen ogen, want ze probeerde niet om exacte weergaven op het papier over te brengen. De schetsen waren eerder bedoeld om de complexiteit van hoeken, welvingen en bewegingen vast te leggen, zodat ze later diezelfde vormen in het hout kon vinden. Terwijl ze vlug de rechtervleugel van het roodborstje uitwerkte, zag ze in gedachten al de dunne houtlinten verdwijnen onder haar vingers. Het vogeltje draaide zich om en herschikte wat takjes. Meteen volgde Elises hand zijn nek, de abrupte, schokkerige bewegingen waarmee die korter en langer werd.

Naarmate de zon hoger aan de hemel ging staan verloor ze de tijd uit het oog. Ze schetste de snavel en de nieuwsgierige oogjes van het vogeltje. En toen het wegvloog – ze had geweten dat dat uiteindelijk zou gebeuren – vond ze een ander roodborstje, sloeg de bladzijde om en stortte zich opnieuw op de manier waarop de vleugels gevouwen waren tegen het lijfje. En toen vloog opeens ook dat vogeltje weg, nadat het eerst een blik op haar had geworpen. Verwachtingsvol keek ze in haar schetsboek. Ze had nu vast genoeg om mee aan de slag te gaan.

Maar in plaats van de heldere vogelschetsen die ze verwachtte te zien, was de bladzijde gevuld met een woeste wirwar van lijnen en strepen. Ze staaarde er even vol ongeloof naar en scheurde hem toen uit het boek, maakte er met een kreet van frustratie een prop van. Ze leunde naar voren en drukte haar voorhoofd tegen haar gebalde vuisten. Hoe kwam het toch dat alles wat ze de laatste tijd deed mis leek te gaan?

Ze stond abrupt en met een bonkend hart op. Ze kon hier niet mee door blijven gaan: lange wandelingen maken die nergens naartoe leidden, thuiskomen met gedachten die nog net zo verward waren en handen die nog steeds niets deden. Ze zette een stap bij het bankje vandaan en plotseling was de pijn in haar zij terug, vlijmender dit keer, scherp genoeg om haar naar adem te

doen snakken en haar evenwicht te verliezen. Ze stak haar hand uit naar de bank voor steun, maar greep mis en viel op haar knieën.

‘Madame?’ Ergens in de buurt was een stem, een vrouwenstem, maar door het gesuis in haar oren kon Elise die amper horen.

‘De baby,’ slaagde ze erin te zeggen. En toen stond er een vrouw naast haar die haar elleboog vastpakte en haar overeind hielp. Haar omgeving werd langzaam weer scherp.

‘Madame?’ vroeg de vrouw bezorgd. ‘Gaat het?’

Elise knipperde een paar keer met haar ogen en probeerde beleefd te glimlachen. Ze schaamde zich dood. ‘O, niets aan de hand, hoor,’ antwoordde ze. ‘Gewoon een beetje duizelig.’

De vrouw hield haar arm nog steeds vast en Elise keek haar voor het eerst aan. Ze was ongeveer even oud als zij en hoewel haar gezicht getekend was door zorgelijke rimpels, was het beeldschoon, met van die scherpe, smalle lijntjes die Olivier graag schilderde, haar lippen klein en welvend, haar ogen leigrijs als het water van de Seine voordat het onweer losbrak.

‘*Maman?*’ De stem kwam van achter de vrouw. Elise keek langs haar heen en zag een jongetje van een jaar of vier met kastanjebruine krullen. Hij droeg een blauwe korte broek en een keurig katoenen overhemd, en hield een wandelwagen vast waarin een kleinere jongen zat met vergelijkbare kleren en identieke pijpenkrullen.

‘O jeetje,’ zei ze lachend, terwijl ze haar arm lostrok, hoewel ze zich nog steeds wiebelig voelde. ‘Ik heb uw kinderen bang gemaakt. Neem me niet kwalijk.’

‘U hoeft zich nergens voor te verontschuldigen, madame.’ De vrouw schonk haar een glimlach en wendde zich vervolgens tot haar zoons. ‘Niets aan de hand, lieverds.’

‘Maar wie is die mevrouw?’ De oudere jongen keek Elise bezorgd aan.

‘Ik ben madame LeClair,’ antwoordde Elise met een glimlach die

het kind hopelijk gerust zou stellen. Toen keek ze naar de moeder en voegde eraan toe: 'Elise LeClair. En echt hoor, ik mankeer niets.'

'Juliette Foulon,' zei de vrouw, die niet overtuigd leek van Elises antwoord. 'Zullen we dan maar gaan, madame LeClair?'

'Gaan?'

'Naar een dokter natuurlijk, madame LeClair.'

'O.' Olivier zou zich zorgen maken als ze niet snel thuiskwam. Ze was al langer weggebleven dan ze van plan was geweest. 'Dat is erg vriendelijk, maar nee, dank u. Ik moet naar huis, ziet u.'

Madame Foulon deed een stap achteruit en pas op dat moment zag Elise dat de buik van de andere vrouw ook vooruitstak, zelfs nog iets verder dan de hare. Zij was ook in verwachting. 'We kunnen een taxi voor u bellen nadat we de dokter erbij hebben geroepen,' zei ze rustig. 'Maar...' Er flakkerde iets in de ogen van de vrouw. 'Nou ja, ik zou niet met mezelf kunnen leven als ik zou toestaan dat u iets zou overkomen. Wanneer bent u uitgerekend?'

Elise aarzelde. 'In januari, zegt de dokter. En u?'

Madame Foulons ogen lichtten op. 'Ook in januari! Ik denk dat het dit keer een meisje is, dat voel ik. Wie weet, misschien raken ze wel bevriend, uw kind en het mijne. Kom, mijn winkel is heel dicht bij het park. U kunt op de wandelwagen leunen als u steun nodig hebt.' Ze loodste Elise al weg van het bankje.

Elise merkte tot haar verbazing dat het haar opluchtte op sleeptouw genomen te worden. 'Goed, dan. Maar ik wil u niet tot last zijn,' zei ze.

'U bent mij volstrekt niet tot last. Sterker nog, ik sta erop dat u meegaat. Kom, jongens,' zei madame Foulon tegen haar kinderen. De oudste dribbelde achter zijn moeder aan en de jongste rekte zijn nek om vanuit zijn wagentje uitdagend achterom te kijken naar Elise. 'We nemen madame LeClair mee naar huis.'

2

Al voor de vrouw in elkaar zakte had Juliette gezien dat er iets mis was. Haar eigen zwangerschappen waren elkaar zo snel opgevolgd dat ze zich nu een deskundige op dat gebied mocht noemen. Claude, die nu vier was, had als eerste het levenslicht gezien, al snel gevolgd door Antoinette, die dertien dagen later al gestorven was en nu in de koude grond van een begraafplaats even ten zuiden van het park lag. De tweejarige Alphonse was daarna gekomen, een verrassing geboren uit rouw, en nu was Juliette weer in verwachting van een kind waarvan ze wist dat het een meisje was. Ze was doodsbang dat te verliezen, net zoals ze Antoinette was verloren. Dat verdriet zou ze niet meer aankunnen en dus bad ze elke avond dat het gapende gat in haar hart op een dag gevuld zou worden.

De andere vrouw – Elise LeClair – had Juliette met haar schokkerige bewegingen en haar gespannen spieren doen denken aan een schichtig veulen. Juliette had echter meer dan genoeg ervaring om te zorgen dat Claude en Alphonse haar gehoorzaamden, dus het was niet moeilijk om de vrouw opgewekt naar het pad te duwen dat naar de zuidkant van het park leidde en er ondertussen op los te babbelen.

Madame LeClair had waarschijnlijk gedacht dat Juliette uit beleefdheid had gezegd dat ze niet met zichzelf zou kunnen leven als ze iets ergs liet gebeuren. Maar het was echt zo. Ook al voor ze zelf moeder was, bekommerde Juliette zich om verdwaalde kinderen, verminkte vogels en zwervkatten; alles wat haar hulp maar kon gebruiken. Volgens haar echtgenoot Paul was dat een van de redenen waarom hij zoveel van haar hield.

Ze hadden elkaar uiterekend in dit park, het uitgestrekte Bois de Boulogne, voor het eerst ontmoet. Dat was vijf jaar geleden, toen Juliette de zomer doorbracht bij haar oudere *grand-tante* Marie, haar moeders tante die in het seizième woonde, even ten oosten van het park. Ze had die dag over een bospad geslenterd en opeens een piepkleine, gewonde mus gezien. Met tranen in haar ogen had ze het beestje opgetild en snel om zich heen gekeken op zoek naar hulp. Haar blik was blijven rusten op een lange, breedgeschouderde man die haar kant op kwam. Hij had zandkleurig haar met grijze plukjes.

‘Neem me niet kwalijk,’ had ze in haar beste Frans gezegd. Haar moeder, die een paar jaar daarvoor was gestorven, had erop gestaan dat ze de taal van haar voorouders leerde, hoewel haar familie al twee generaties in de Verenigde Staten woonde. ‘Weet u of er iemand is die mij kan helpen dit vogeltje te redden?’

De man was blijven staan en had haar aangestaard, waarna er een vriendelijke glimlach op zijn gezicht was verschenen. ‘*Américaine?*’

Blijkbaar was haar Frans niet zo vloeiend geweest als ze gehoopt had. ‘*Oui, monsieur*. Ik ben hier op bezoek, maar dit arme vogeltje...’

‘Kom maar mee,’ had de man geantwoord. Zijn Engels was traag. ‘Ik breng u en uw vogeltje naar *docteur* Babin.’

Het bleek dat docteur Babin geen dierenarts, maar gewoon huisarts was en een regelmatige bezoeker van de kleine boekwinkel die de knappe man – die zichzelf voorstelde als Paul Foulon – het

jaar ervoor had overgenomen na de dood van zijn ouders. Juliettes ouders waren ook gestorven, vertelde ze hem, en hij had haar een liefdevolle glimlach geschonken en ‘*I’m sorry*’ gezegd. Vervolgens had hij naar haar en zichzelf gewezen en gezegd: ‘*Deux orphelins*.’ Twee wezen. In het Frans klonk het iets minder zielig.

Toen grand-tante Marie twee maanden later overleed aan longontsteking had Paul, die vijftien jaar ouder was dan Juliette, haar al ten huwelijk gevraagd. Aan het eind van 1934 waren ze getrouwd en had Juliette de boekwinkel heringericht. Er waren nu zowel Franstalige boeken als Engelstalige klassiekers te koop, waardoor de winkel niet alleen een trekpleister was voor de lokale inwoners van Boulogne-Billancourt, maar ook voor de groeiende expatgemeenschap in westelijk Parijs.

Later had docteur Babin haar geholpen twee jongens op de wereld te zetten – Claude in 1935 en Alphonse in 1937 –, maar daar tussenin was de tragedie met Antoinette, die in haar slaap simpelweg gestopt was met ademen. Juliette had het zichzelf nooit vergeven, hoewel docteur Babin haar verzekerd had dat het niet haar schuld was. ‘Soms, madame Foulon, gebeuren die dingen gewoon,’ had hij gezegd. Maar zij wist dat dat een leugen was. Juliette was Antoinettes moeder en het was haar niet gelukt haar kind in leven te houden.

Dus nee, de gedachte een andere zwangere vrouw alleen te laten als haar kind gevaar liep, was voor haar onverdraaglijk. Stel dat er iets misging? Misschien stelde God haar op de proef. Dit keer zou ze niet in gebreke blijven.

‘Kom maar.’ Ze vertraagde haar pas zodat madame LeClair, die met ingehouden adem was blijven staan en haar buik weer vastgreep, haar bij kon houden. ‘We zijn er bijna en dan vraag ik mijn man of hij meteen docteur Babin gaat halen. Loop door, Claude!’

Claude keek naar haar op, zijn grijze ogen, die identiek waren aan die van haar, groot van bezorgdheid. ‘Komt het goed met die mevrouw?’ vroeg hij op luide fluistertoon.

‘Helemaal goed, liefje,’ stelde ze hem opgewekt gerust, terwijl ze over zijn hoofd een blik op Elise wierp. ‘We zijn bijna bij de winkel!’

‘Wat voor winkel?’ vroeg madame LeClair, die tijdens het lopen steun zocht bij de wandelwagen.

‘Een boekwinkel!’ Juliette sloeg met opzet een luchtige toon aan, want ze was altijd al van mening geweest dat er geen betere afleiding bestond dan opgeruimd babbelen. Dat deed ze ook altijd als een van de jongens bij haar kwam met een geschaafde knie of een bloeduitstorting. Gewoon doen alsof totdat alles weer goed was. ‘Hij was van mijn schoonouders en we hebben hard gewerkt om er iets van te maken. Er is nu zelfs een afdeling met kinderboeken, want kinderen moeten verliefd worden op woorden, vindt u ook niet? Als je iemand een boek geeft, geef je hem de wereld. En kinderen verdienen de wereld, toch?’

Madame LeClair staaarde haar aan en Juliette vroeg zich af of haar pogingen tot opgeruimd gebabbel haar niet juist lieten klinken als een raaskallende waanzinnige. ‘Neem me niet kwalijk,’ zei ze. ‘Soms draaf ik nogal door.’

‘Nee, dat is het niet. Het is gewoon... Vergis ik me? Uw accent klinkt Amerikaans.’

Juliette gromde. ‘Is het zo duidelijk?’

‘Nee.’ Madame LeClair glimlachte en stapte over op het Engels. ‘Maar dat ben ik ook.’

‘Nou ja, wat een toeval!’ Hoewel... die kans was best groot, nu ze erbij stilstond. Juliette had in de krant gelezen dat er nu bijna dertigduizend Amerikanen in en rond Parijs woonden. Daarom had het zo belangrijk geleken Engelstalige boeken in het assortiment op te nemen; voor Amerikanen en Britten aan de westkant van Parijs was het gemakkelijker om naar haar winkel te komen dan naar de bekendere Shakespeare and Company op rue de l’Odéon bij het Jardin du Luxembourg, dat meer dan een uur lopen was.

Ze liepen het park uit bij het Stade Roland Garros en haastten zich over avenue Jean-Baptiste-Clément. ‘We zijn er bijna!’ kondigde Juliette opgewekt aan, terwijl ze Claude aanspoorde. ‘*La Librairie des Rêves*, we komen eraan!’

‘La Librairie des Rêves?’ herhaalde madame LeClair buiten adem.

‘O ja. De boekwinkel van de dromen. Het was mijn idee; we hebben de winkel een jaar na ons huwelijk een nieuwe naam gegeven, toen we het leven leidden dat we ons vroeger hadden voorgesteld. Ik ben er altijd van overtuigd geweest dat boeken gewoon dromen op papier zijn, die ons brengen naar de plek waar we het liefst naartoe willen.’

Ze sloegen links af naar de smalle rue Goblet en de boekwinkel doemde links voor hen op. Juliette slaakte een zucht van opluchting. ‘We zijn er!’ Ze duwde de wandelwagen naar binnen en hield de deur open voor Claude, en vervolgens voor madame LeClair, die aarzelend over de drempel stapte. Ze keek om zich heen en nam alles in zich op. Juliette vroeg zich af wat de andere vrouw zag. Ze wist dat de winkel een wirwar van planken was, maar ze was aan elk hoekje verknocht. De planken droegen zowel nieuwe als oude boeken, want de leeftijd van een boek maakte niet uit; het enige wat ertoe deed was dat verhalen elk op hun eigen manier van ons allemaal konden zijn. Maar goed, sommige mensen zouden het rommelig of chaotisch kunnen vinden. Ze hoopte dat madame LeClair niet zo’n type was.

‘Schitterend,’ zei de andere vrouw fluisterend.

Juliette voelde haar schouders van opluchting zakken. ‘Dank u. Ga zitten. Ik vraag aan mijn man of hij docteur Babin gaat halen en in de tussentijd schenkt Claude een glaasje water voor u in.’ Haar oudste zoon rende meteen naar de deur achterin die naar de woning leidde.

Een fractie van een seconde later verscheen Paul door diezelfde deur. Hij wierp eerst een blik op madame LeClair en keek toen

naar haar. ‘Wat is er aan de hand, lief?’ Hij liep naar haar toe en kuste haar een volle seconde langer dan wat doorgaans als verplicht werd beschouwd.

Juliette vond het heerlijk dat hij haar altijd als ze weg was geweest, al was het maar voor een uur of twee, met dezelfde opluchting en blijdschap begroette als ze weer terugkwam. Ze ging elke dag meer van hem houden en hij van haar. Dat voelde ze in zijn warme blik, de manier waarop hij haar aanraakte en kuste.

‘Dit is mijn nieuwe vriendin, madame LeClair,’ zei ze opgewekt, knikkend naar de andere vrouw, die gegeneerd keek. ‘Ik hoopte dat jij docteur Babin even kon gaan halen, schat. Madame LeClair voelde zich niet zo lekker en we kunnen maar beter voorzichtig zijn.’

‘Ja, natuurlijk. Aangenaam kennis te maken, madame LeClair. Ik ben zo snel mogelijk terug.’ Hij wierp een bezorgde blik op Juliette, die bemoedigend knikte, en haastte zich de winkel uit op het moment dat Claude met een vol glas water de winkel weer in kwam. Hij gaf het voorzichtig aan Elise, maar morste een paar druppels op haar jurk. Dat leek ze echter niet erg te vinden.

‘*Merci beaucoup.*’ Ze lachte vriendelijk naar hem, maar een paar tellen later was duidelijk dat er weer een golf van pijn door haar lichaam trok. Ze zette het glas neer, beet op haar tanden en wendde haar blik af.

Met toenemende bezorgdheid tilde Juliette Alphonse uit zijn wagentje, woelde door zijn krullen en vroeg Claude hem mee te nemen naar de kinderafdeling om te gaan spelen. Claude pakte Alphonse's hand en trok de wankele dreumes achter zich aan. ‘Is dit uw eerste?’ vroeg ze aan Elise.

De andere vrouw glimlachte bibberig. ‘Ja. En hij is vast in orde. Ik denk dat ik het gewoon benauwd had.’

Juliette accepteerde dat met een knik, hoewel ze beiden wisten dat je niet buiten adem raakte door gewoon op een parkbankje te zitten. ‘Dus u denkt dat het een jongen is? Uw kind?’

‘Mijn man is ervan overtuigd.’

‘En wat denkt u?’

‘Ik denk... Ik weet het nog niet.’ Ze aarzelde. ‘Ik ben bang dat een dochter hem zal teleurstellen.’

‘Onzin.’ Juliette stak haar hand uit en kneep in die van madame LeClair, die koud was en trilde. ‘Vaders worden meteen verliefd op hun kleine meisje.’ Ze moest even wat tranen wegpinken bij de gedachte aan Pauls gezicht toen hij voor het eerst de piepkleine en roerloze Antoinette had gezien. Claude, hun oudste, was krijsend ter wereld gekomen, maar Antoinette had als een geschrokken vlinder die te vroeg haar cocon had verlaten het levenslicht gezien.

Madame LeClair keek verdwaasd om zich heen en leek toen door een volgende pijngolf getroffen te worden. Ze trok wit weg, boog voorover en greep haar buik weer vast.

‘Het wordt erger, hè?’ vroeg Juliette zo kalm mogelijk, terwijl ze door de etalageruit keek en bad dat Paul snel zou terugkomen met de dokter.

‘Ik red het wel,’ zei madame LeClair schor, terwijl ze haar rug weer rechtte.

‘Ja, natuurlijk. Maar u wordt binnenkort moeder en dan komt u er al snel achter dat moeders alle hulp nodig hebben die ze kunnen krijgen.’ Juliette pakte madame LeClairs hand weer vast. ‘Het moederschap is dat het allemaal natuurlijk alleszins waard, maar het kan moeilijk zijn,’ voegde ze eraan toe met een blik op de kinderafdeling, waar Claude stilletjes zat te spelen met Alphonse. Hun hoofden waren samenzweerderig naar elkaar toe gebogen. Ze voelde zich schuldig dat ze dat hardop gezegd had, want haar kinderen waren een grote zegen en ze wist dat ze haar plekje op de wereld gevonden had. Maar door moeder te worden was ze ook veel van zichzelf kwijtgeraakt.

‘Moeilijker dan echtgenote zijn?’ Madame LeClair schonk haar een flets glimlachje.

Juliette slikte de brok door die in haar keel was geschoten. Zij kon zich niet voorstellen dat dat moeilijk zou kunnen zijn, maar ze begreep ook dat niet iedereen had wat Paul en zij hadden. Zo'n soort liefde kwam maar één keer in je leven voor. 'Volgens mij is liefde altijd moeilijk, omdat je een beetje van jezelf moet verliezen om heel veel meer te winnen,' zei ze uiteindelijk. 'Maar ik geloof dat dat het waard is, wat we dan ook opgeven, als we die stukjes geven aan iemand die net zo vurig van ons houdt.' Ze had het troostend bedoeld, maar het leek madame LeClair te verontrusten, want ze wendde snel haar blik af.

3

Waar was ze? Deze boekwinkel, La Librairie des Rêves, voelde als iets uit een droom, waardoor de naam des te toepasselijker leek. De planken torenden chaotisch en prachtig boven hen uit en zelfs vanaf haar plekje aan de voorkant van de winkel had Elise al een paar van haar favoriete titels gezien, waaronder *Het menselijk tekort* van André Malraux, met wie Olivier haar ooit kennis had laten maken. De mannen kenden elkaar via hun werk bij het inmiddels ter ziele gegane linkse Front Populaire. Het was een van de weinige boeken waarover Olivier en zij het eens waren.

Elise verslond vroeger boeken, want ze werd daardoor altijd naar verre oorden getransporteerd. Wanneer was ze daarmee opgehouden? Dat moest kort nadat ze met Olivier trouwde geweest zijn. Hij wilde namelijk dat zij dezelfde boeken las als hij, zodat ze er tijdens lange, wijnovergoten diners over konden discussiëren en zij goedgeïnformeerde gesprekken kon voeren met zijn vrienden en hun echtgenotes. En dat wilde ze best; ze verlangde ernaar deel uit te maken van zijn wereld, hem naar haar te zien kijken zoals ze dat monsieur Foulon naar zijn vrouw had zien doen. Het was alleen dat ze weinig belangstelling had voor de boeken die hij haar gaf, geschreven door socialisten als Marx en Cabet. Het voelde als

een opdracht waarin ze gedoemd was te mislukken, niet in het minst omdat ze het niet eens was met de dingen die ze schreven.

Op feesten en partijen mocht Olivier graag aan mensen uiteenzetten dat ware kunst te vinden was in de problemen van het leven, maar nu ze om zich heen keek – naar deze volmaakt onvolmaakte winkel die overliep van verhalen, naar de twee broertjes die stille-tjes zaten te spelen tussen de boekenplanken, en naar Juliette, een vrouw die haar niet kende maar hemel en aarde had bewogen om haar te helpen –, vroeg ze zich niet voor het eerst af of dat zo was. Misschien hoefde het leven wel helemaal niet zwaar te zijn om ervan te kunnen genieten.

Maar die gedachte werd verzwolgen door een volgende pijn-scheut. De boekwinkel draaide om haar heen en weer greep ze haar buik vast. Het enige wat ertoe deed was de nieuwe baby, die misschien veel te vroeg ter wereld zou komen.

Tegen de tijd dat ze weer scherp kon zien, kwam monsieur Foulon gehaast de winkel in met een kalende, brildragende man van middelbare leeftijd in zijn kielzog. Hij had de man blijkbaar midden in zijn lunch aangetroffen, want er zat een grote kruimel bij zijn linkermondhoek en hij had nog een servet voor.

‘Madame LeClair, dit is docteur Babin,’ zei monsieur Foulon hevig hijgend.

‘*Bonjour*, docteur.’ Stel nou dat dit loos alarm was, dat ze helemaal voor niets madame Foulons dagje in het park en de lunch van deze arme man had verstoord? ‘Bedankt dat u gekomen bent, maar ik weet zeker dat er niets aan de hand is.’

‘Fijn om te horen dat u daarvan overtuigd bent, madame Le-Clair.’ De ogen van de dokter waren vriendelijk toen hij zich naar haar toe boog. ‘Maar misschien moet u dat oordeel maar aan mij overlaten. Anders zouden al die jaren medicijnen studeren weggegooid zijn. Zullen we maar eens even kijken?’

Elise liet zich door monsieur Foulon overeind helpen. Ze zocht